

LBRIS

We know
books

Liviu REBREANU

CALVARUL

A editura
ANTET
REVOLUTION

inimă, îl stăpânește și, în cele din urmă, îl aruncă în oca morții.

Ar fi fost poate potrivit să dau în vileag manuscrisul întocmai. Ar fi avut însă o înfățișare de actualitate care i-ar scade prețul omenesc. De aceea am schimbat mai toate numele, care în original sunt purtătoarele unor persoane mai mult sau mai puțin cunoscute; am lăsat numai câteva, de-ale acelor ce, din diverse considerații, îmi închipuiesc că vor supraviețui frământărilor de astăzi. Am suprimat apoi unele pasagii care mi s-au părut că îngreuiază fără folos mersul povestirii, precum și, pe cât s-a putut, supărătoarele repetări de fapte și expresii. De asemenea, nu m-am sfiit să îndrept pe ici-colo stilul, fără totuși a altera forma generală, care, prin spontaneitatea și chiar prin neglijențele ei, constituie o parte bună din farmecul cărții. Și, în sfârșit, spre a înlesni citirea, am grupat povestirea în capitole cu titluri pe care le-am desfăcut iarăși în părți numerotate.

Se cuvine să mai adaug, pentru încheiere, că toate câte le povestește poetul dispărut sunt lucruri întâmplare aieva. Dacă totuși pe alocuri cartea pare un roman, de vină este numai viața — care, orice s-ar zice, este cel mai iscusit romancier din lume.

L. REBREANU
martie 1919

De ce?

1

Mă numesc Remus Lunceanu. Sunt de treizeci și unu de ani. Unii mă cred mai tânăr, fiindcă sunt slăbuț, iar alții mai bătrân, poate pentru că părul mi-e alb ca oaia... Multă lume mi-a spus că aș fi simpatic uneori. Cu toate acestea, puțini m-au iubit. Aș putea zice chiar că nimeni nu m-a iubit cu adevărat. Am o sumedenie de prieteni când îmi merge bine, și n-am niciunul când aș avea nevoie.

Sunt convins că am talent... Acuma, la marginea prăpastiei, îmi pot îngădui toată sinceritatea. Da, deseori, în sufletul meu, mi-am zis că sunt poate genial. Cine știe?! E posibil să fiu, sau cel puțin ar fi fost posibil. Noroc însă n-am avut în viață. Numele meu a circulat numai în cercul acela prea strâmt care se cheamă „lumea literară și artistică”, și încă și în cercurile acestea!... Viața te îndoiește, te sucește, te îmbrânțește și-ți impune compromisuri de care ți-e silă. Inima ta te mână spre înălțimile albastre și soarta te târăște în noroiul ulițelor fără soare.

Am fost modest și timid totdeauna. Gălăgia m-a îngrozit. Poate dacă n-aș fi fost așa, azi n-ar trebui să mă recomand cu atâta stăruință și nici să scriu ceea ce scriu. Dar revolverul e aici, lângă mine, acum. Dacă întorc puțin ochii, îi văd gura neagră, cocoșul amenințător... Trebuie să mă grăbesc. Ceasurile îmi sunt numărate. Mi-au mai rămas atât de puține! Nici să mă înduioșez nu mai am vreme... Se apropie zorile și nu se mai poate să văd răsăritul soarelui!... Nu, nu! E hotărât. M-am hotărât! Înainte, înainte!...

Cusururi multe mi-a hărăzit Dumnezeu. Și multe păcate. Și multe slăbiciuni. Mi le-am cunoscut totdeauna fără înconjur, ceea ce nu fac niciodată cei isteți în viață. Istețimea mea în viață, vai de ea... N-am știut să mă apropiu de oameni. Așteptam să se apropie ei de mine. Și nici ei nu prea s-au apropiat. Eram o fire de veșnică opoziție. Contraziceam cât puteam. Aceasta n-ar fi rău. Asemenea temperamente răzlesc și se impun în lume când sunt

însoțite de căldură și mai ales de vehemență. Eu însă am fost contrazicătorul calm, agasant, plicticos, care, izbândind, lasă ură sau indispoziție în urmă. De multe ori, în discuții, după ce opoziția mea triumfa, simțeam cum se așază gheața în sufletele celor convinși, și parcă-i auzeam cum gândesc cu toții: „O fi având dreptate, dar e scârbos”...

M-am silit să-mi schimb firea. Și n-am izbutit. Din pricina aceasta apoi s-a urzit în jurul meu o atmosferă stranie, în care se prind prea lesne toate bănuielile, toate învinuirile, toate săgețile otrăvite. Un prieten, care se înfuria când îi imputam că nu mă iubește îndeajuns, odată, plângându-mă că cutare m-ar fi ponegrind, mi-a zis zâmbind cu un înțeles adânc:

— Ce-are a face, dragul meu? Ție nu-ți pasă de nimic...

Niciodată n-am știut să protestez și să mă revolt la vreme. Jignirile mă amuțeau în loc să mă facă să izbucnesc cu emfază. Mă durea zile întregi cea mai neînsemnată aluzie răutăcioasă, mă frământa și mă chinuia, dar nu eram în stare s-o abat cu furia spontană care retează ascuțiturile. Mă mulțumeam în cele din urmă cu conștiința cinstei, uitând că cinstit nu e acela care e cinstit, ci acela pe care ceilalți îl consideră cinstit, chiar dacă inima lui ar fi mai neagră ca postavul pompelor funebre...

M-am însurat la o vârstă când alții visează amante, care se schimbă ca și cămășile. Nevastă-mea e drăguță și bună, și e singura ființă de care sunt aproape sigur că mă iubește, afară de mama, care mi-a păstrat, sărăcuța, un cult special, fiindcă îi seamăn în toate privințele. Tina mea mă vede cuceritor și genial, mai ales când e în toane bune. Mă ridică în slavă pretutindeni unde poate, ceea ce face impresie asupra unora, căci admirațiile mereu repetate sunt molipsitoare, ca și calomnia. Trei sferturi din confracții mei de azi și-au făcut celebritatea laudându-se singuri în scris și prin viu grai, până ce a sfârșit și lumea să creadă cum cred ei.

Mai am și trei copilași, o fetiță și doi băieței. Nevasta și copiii îmi sunt toată mângâierea în viață și toată averea, adică îmi erau... Poate că e cam caraghios s-o spun. Dar

acuma pentru mine nimic nu mai e caraghios, acuma, când peste câteva ore...

Nu, nu vreau s-o iau înainte. Am nevoie de ordine, oricât îmi vine de greu să fac ordine în mintea care în curând nu va mai trebui să se zbuciume... Aș fi vrut să trăiesc cel puțin atâta să-mi văd mărișori copiii. Mă gândeam fetița s-o fac dansatoare, fiindcă e frumoasă, mlădioasă și grațioasă. De multe ori ne-am certat cu nevastă-mea din pricina aceasta, căci ea ține foarte mult la traiul liniștit, burghez, cu leafă fixă și sigură... De-acuma va putea face orice cu ea. Eu nu voi mai avea niciun amestec...

Pierd șirul, iată... Spun lucruri fără importanță, când am atâtea, însemnate, pe care trebuie să mi le scot din inimă înainte de a-i opri bătăile. Ce greu este să coordonezi când sufletul îți geme de povara durerilor! De-abia acum îmi aduc aminte că am uitat să spun tocmai ceea ce ar fi trebuit să arăt în primul rând: sunt ardelean. Asta-i tot. De vreo zece ani am venit în țară. Dincolo fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc. Sună a frază goală adaosul acesta, și totuși, câte doruri naive cuprinde... Numai cel ce a trăit între străini vrăjmași știe și poate simți și prețui cu adevărat nostalgia cea mare și copleșitoare. Mi-a trebuit o sforțare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o poezie proastă în buzunar și speranțe mărețe în minte. De câte ori n-aș fi avut dreptul să regret sforțarea aceea, de câte ori! Și n-am regretat-o nici chiar azi, când... Deziluziile au venit curând, veșnic noi. N-am găsit iubirea pe care o aduceam eu de-acasă. Am fost nevoit s-o închid bine în inima mea, s-o tăinuiesc și s-o apăr de glume și de ironii. Pe-atunci care dintre profeții de azi ar fi îndrăznit să proclame ceea ce se împlinește? Pe-atunci alte lozinci aveau căutare, și visătorii erau puși la colț... În lume numai cel ce țipă are dreptate. Și mie, vai, urâtă mi-a fost gălăgia de orice fel... Și frazele care înlocuiesc sentimentele și astupă golurile!

M-am uitat împrejur și am văzut, și multe speranțe am pierdut din cele frumoase. M-am retras în ungher, umil, irosindu-mi visurile ca un sihastru. Și anii au trecut peste mine și m-au călcat în picioare și mi-au înăbușit glasul.

Ce mai putea rămâne din visurile de odinioară? Măcar de-aș fi avut temperament de luptător. Războinicii se adună, se frământă în gura mare, se îmbulzesc, înaintează... Dar lupta nu mă ademenise niciodată. Se vede că mă născusem în zodia învinșilor lipsiți de îndrăzneală și de vigoare. Dacă aș fi fost astfel, poate că nici nu mai veneam aici, poate că rămâneam acolo unde războiul era o stare normală, unde e veșnic nevoie de luptători...

Războiul!

Am ajuns, în sfârșit. De-acuma va merge mai lesne. Numi va mai fi teamă că voi pierde șirul...

2

A venit sub forma unui afiș mic, pe care scria cu litere roșii: mobilizarea... L-am văzut întâia oară în geamul tutungeriei de-alături. Și inima mi-a tremurat, și ochii mi s-au umplut de lacrimi. În sfârșit! De câte ori n-am visat eu clipa aceasta, deși, sau mai ales că gura-mi fusese mută!

Niciodată n-am simțit mai mare fericire. Trebuie să fi fost chiar cam ridicol puțin. N-aveam răbdare și nici stare. Mă întorsei repede acasă. Nevastă-mea s-a uluit văzându-mă cu ochii aprinși, cu obrajii îmbujorați...

— S-a făcut, Tinico! A sosit ceasul...

Dar nu am putut sta acasă. Bucuria cere s-o plimbi ca și o haină nouă. Am hoinărit toată ziua mișcat, zăpăcit, răgușit de însuflețire... A fost ziua cea mai veselă și mai fericită din toată viața mea, care se încheie acuma...

A doua zi veni doctorul Aurel Neamțu, un prieten și consătean, îmbrăcat în uniformă.

— Ei, ce faci? îmi zise, zâmbind cu mulțumirea ce strălucea pe fețele tuturor atunci.

— Cum, ce fac? Merg. Mai încape vorbă?! Eu nu-s patriot de cafenea, mă știi...

— Da, dar nu e atât de simplu cum îți închipui... Ceilalți sunt toți aranjați...

— La biroul de informații? Mulțumesc! N-am ștofă de informator și-mi repugnă meseria asta. Cred că pot pretinde să mi se îngăduie să-mi fac datoria întreagă la locul de

onoare!

Mă aprinsesem, și omul aprins e totdeauna declamator puțin. Se oferi să meargă cu mine la Ministerul de Război de îndată. El, cu uniforma, răzbea mai ușor. Am pătruns la un căpitan foarte ocupat. A aruncat o ochire în hârtiile ce i le prezentam și mi-a răspuns grăbit:

— La Statul-major, domnule, nu aici... Noi n-avem vreme acum să ne ținem de d-astea. La Statul-major, în strada...

Ieșii contrariat puțin.

— Nu ți-am spus că va merge greu? îmi zise tovarășul.

— Haidem la Statul-major!

Am scris degrabă altă petiție, am adăugat actele. Am izbutit să intrăm numai în curtea reședinței Statului-major. Trebuia să vorbim cu un colonel. Mi-a luat însă hârtiile un maior dintr-o fereastră. Dar mi le-a înapoiat numaidecât, zicând:

— Treci d-ta la Ministerul de Război, în strada... Acolo se rezolvă chestiile acestea...

— Tocmai de-acolo vin, domnule maior... Mi s-a spus că aici...

— Da?... Foarte rău... Aici avem alte daraveri... în orice caz, așteaptă câteva zile, sau o săptămână, două, până se vor liniști puțin lucrurile, și încearcă din nou la minister, în strada...

Convorbirea s-a sfârșit. Alt client mi-a luat locul sub fereastră. Ce să fac?... Să aștept? Bine, să aștept. Într-adevăr, primele zile de mobilizare impun sarcini uriașe autorităților militare. Nu-i de mirare că n-ajung să se țină de asemenea mărunțisuri. Voi aștepta. N-am ce face. Trebuie să aștept...

Am așteptat. Am găsit și o consolare. Tiberiu Cordoveanu, un locotenent de dincolo, refugiat în timpul războiului, un luptător cunoscut de toată lumea, aștepta ca și mine, fiindcă de asemenea nu voia să se războiască la partea sedentară. Dacă el trebuie să aștepte, de ce n-aș putea aștepta și eu? Am așteptat două săptămâni, și pe urmă m-am înființat iar la Ministerul de Război. Același căpitan grăbit m-a

întâmpinat. Doar că acuma părea ceva mai nervos.

— Nu ți-am spus să mergi la Statul-major?

— Am fost și m-au trimis înapoi aici.

— Aici? Aici? Aici? scandă căpitanul, fluturându-mi hârtiile cu mirare. Aici degeaba vii... Cel puțin acuma e degeaba. Poate mai târziu! Mai așteaptă și d-ta nițel. N-avea frică, nu se isprăvește războiul așa repede...

— Atunci cel puțin să las actele, să mă aveți în vedere?...

Îmi dați un număr ca să știu să le iau urma și...

— Nu-i nevoie... Hârtoage avem destule... Când va veni rândul d-voastră o să se anunțe.

Peste o săptămână m-am îmbulzit din nou în cabinetul căpitanului. De astă dată mi-a zis zâmbind, compătimitor:

— Bine, domnule, d-ta de ce nu te astâmperi? Ții cu orice preț să mori? Du-te și-ți vezi de treabă! Avem noi grije de d-voastră...

— Cu toate acestea, aș vrea să-mi văd situația clarificată. O să las actele, sau poate mai bine să le trimit prin poștă, ca să am o dovadă?...

— Așa să faci... Bună ziua!...

Am împachetat bine toate hârtiile. M-a costat nouăzeci de bani expedierea. Recipisa mi-a rămas în portofel. O amintire. Cu atâta m-am ales de altfel. Cu căpitanul n-am mai îndrăznit să dau ochii. Mă temeam că în cele din urmă o să mă dea afară. Observasem că-i devenisem o obsesiune. Dar peste câteva zile am aflat de la un sergent mai milostiv că hârtiile mele au sosit și că au căzut chiar în mâinile căpitanului. Îmi închipuiesc cum m-a blagoslovit văzându-le... De-acuma totuși mă mai liniștii. Bine că sunt actele sub ochii celor hotărâtori! De rezolvat trebuie să se rezolve. Când e atâta nevoie de oameni, s-ar putea să se înlăture? Cu toate acestea, inactivitatea, în momentele când se vedea că e nevoie de puterile tuturor, mă omora. Aș fi dorit să fac orice în așteptare. Aveam ceasuri de disperare aproape. Toată lumea să fie oare folositoare, numai eu nu? Credeam că voi fi chemat undeva, oriunde. Dar când am văzut că chemarea nu vine, m-am hotărât să mă ofer singur: Cine știe cât poate să țină rezolvarea în care îmi pusesem nădejdea?

Până atunci să stau cu mâinile în sân?

Într-o zi văzui că e nevoie de desenatori la direcția munițiilor. „Până una-alta și aici aș putea fi de folos! mi-am zis. Mă pricep la desen puțin, și, în orice caz, nu sunt prost”... Am bătut, și poarta nu mi s-a deschis... Iarăși văzui că se caută, la serviciul supravegherei internațiilor sau prizonierilor, oameni cari să cunoască mai multe limbi străine...

— Bravo! Iată un loc unde trebuie să fie nevoie de mine!

Am bătut, și porțile au rămas închise... Mi-am luat inima în dinți și m-am oferit la serviciul care-mi era cel mai urât, la cenzură. Șeful de cabinet, un băiat foarte cumsecade, mi-a primit cererea și tot el mi-a înapoiat-o peste câteva zile.

— Mai așteaptă și tu nițel... Trebuie să se aranjeze și situația voastră azi-mâine! mi-a spus dânsul cu o căldură care voia să fie încurajare sau consolare.

Azi-mâine! Când aud acuma vorba asta, mi se pare o ironie usturătoare. Săptămâni întregi, luni de-a rândul a ținut acel „azi-mâine”. Și războiul își urma calea însângerată și glorioasă, începea să ne zgâlțâie frontierele, să ne zguduie munții ocrotitori. O amenințare mare plutea în văzduh, cutremurând sufletele, răspândind înfrigurarea. Vrăjmașul se năpustea cu furie să ne puie genunchiul pe grumaz. Vitejia se fărâmița în fața puhoiului cotropitor. Loviturile alternau când ici, când colo. Nicio jertfă nu li se părea prea mare, atâta le era de cumplită setea de răzbunare... Brațele noastre prindeau să slăbească. Ne împușinam parcă văzând cu ochii. Se astupa coala un gol, și dincolo se ivea îndată altul; povestea anterioarei lui Arvinte. Lumea toată ne privea, ne compătimea și ne trimetea fraze. Și vlaga noastră se scurgea din mii de răni...

3

Casa noastră luase foc, și eu trebuia să privesc neputincios... Mă revoltam acasă, singur, amărât. Devenisem plictisit, posomorât... Doar câte un zvon optimist mă mai înviora, chiar dacă vedeam că nu poate

fi serios, în ceasurile grele speranța e cea mai vie și mai mângâietoare și se agață bucuroasă de toate închipuirile. Nu se poate să ne prăbușim când avem dreptatea în frunte. Nu se poate! Nu se poate! Și așteptam mereu... Azi-măine!

Din când în când, mai călcam pe la Ministerul de Război. Nu mă mai duceam la căpitanul meu. Îmi dădeam seama că, în zilele acelea, ar fi avut dreptate să mă poftescă să închid ușa pe dinafară. Dar aveam acuma pe sergentul blajin, cu ochii speriați, cu glasul blând... îl îndrăgisem... La dânsul mă opream. Părea că-mi înțelege sufletul. Îmi zâmbea când mă vedea intrând în odaia veșnic plină de oameni cu fețele îngrijorate. Și mereu îmi șoptea cu o nădejde curată în voce:

— Nimic... Tot nimic... Mai ai răbdare...

Primejdia

1

— Vin nemții!...

Când au început să se răspândească vorbele acestea de groază, dușmanul încă nu ne spărsese Carpații. Se șopteau însă pretutindeni, pe stradă, în localurile publice, cu o stăruință aproape suspectă, știri grozave. Otrava disperării se picura în suflete ca să le înmoaie, să le încovoie. Oameni care avusese gura plină de măceluri la întruniri, în vreme de pace, se strecurau acum discret la gară, umpleau trenurile, înarmați cu pașapoarte pentru toate continentele. Ironiile și tiradele ziarelor împotriva guzganilor care părăsesc corabia erau zadarnice.

— Vin nemții!...

Dar nu veneau. Se părea chiar că norocul armelor ne zâmbește. Veni o victorie, ușoară poate. Veni. Și deodată toate sufletele care se pitiseră se înălțară iar. Refugiații remarcabili se întoarseră în grabă să-și reia rolurile conducătoare. Toate fețele se înseninară. Parcă simțeau cum șapte milioane de oameni respiră ușurați, cum li s-a luat de pe inimi o piatră de moară. Dispăruseră aproape de tot corbii care-și cârâiau veșnic nemulțumirea la toate urechile. Ne necăjeam că comunicatele sunt atât de zgârcite. Ne-ar fi trebuit amănunte ca să putem ticlui mai bine planurile nădejdlor noastre. Umblam cu harta la subțioară, s-o am mereu la îndemână, să pot explica îndată cum o să-i învăluim, cum o să-i aruncăm, cum o să-i strivim...

Apoi deodată s-a întunecat iar cerul. În același loc unde avusesem izbânda plezniră munții, se revărsă puhoiul. Un zvon gădilitor; cu o nouă și decisivă victorie a noastră, s-a spulberat în câteva ceasuri. Zăgazurile se prăbușeau cu o iuțeață fulgerătoare. N-apucaii să-ți închegei speranța că potopul se va opri aici, când te și pomeneai cu vestea oficială care-ți destrăma brusc încrederea de-abia înfiripată. Au luat Târgu-Jiu, au ajuns la Filiași, la Craiova, la Olteț, au trecut Oltul!...

Într-o clipă, Bucureștii se cutremură ca un furnicar uriaș în care un păgân ar fi lovit cu piciorul.

— Vin nemții! răsuna surd în fiecare colțișor...

Acuma veneau. Din creșterea disperării oamenilor puteai citi cum se apropie, îi auzeai și-i simțeai. Lacrimile și zvonurile soseau înaintea lor... Colo au dat foc satelor, dincolo au împușcat bărbații, au tăiat mâinile copiilor... Au declarat că vor să distrugă pentru totdeauna neamul românesc, să nu-i mai rămână nici pomenirea...

Străzile Bucureștilor gemeau, se frângeau. Drumul spre gară, ziua-noaptea, era un șir neîntrerupt de trăsuri, căruțe, automobile, camioane... Părea că o țară întreagă a pornit să se mute aiurea, îngrozită de o primejdie nemaipomenită. Frica cuprindea pe oameni brusc, îi îndemna să plece, ca și când fiecare minut de întârziere ar fi adus moartea sigură. Boccele uriașe acopereau în trăsuri pe băjenarii înfricoșați. O avere muncită toată viața se strângea într-un geamantănaș și într-o colivie goală. Femei bătrâne fugeau de ici-colo căutând o trăsură, cu zbârciturile udate de lacrimi proaspete...

Era panica... Nimic n-o mai putea mulcomi. Și ca un refren cumplit, care îngheța inimele, toate buzele șopteau, fără încetare:

— Vin nemții!...

2

Atât de mare-mi era credința, sau poate naivitatea, că frica încă nu-și făcuse loc în sufletul meu niciun moment până acuma. Nu îmi putea intra în minte că s-ar putea lua cu adevărat Bucureștii, Am avut totdeauna o încredere oarbă în fatalitate, în minunile necunoscutului. Ziua de mâine aproape niciodată nu m-a îngrijit. Vom vedea ce va aduce. În orice caz, puterea întâmplării e necuprinsă. Un minut poate să schimbe brusc toate. Binele poate veni tot atât de brusc ca și răul...

Acuma însă realitatea cea mai cumplită zgâlțâia ușa:

— Vin nemții!...

Trebuia să mă deștept, să înțeleg că primejdia se apropie

în goana mare.

Vedeam în fiecare zi, în fiecare ceas cum dispăreau figurile cunoscute. Azi-dimineață a plecat cutare, aseară a plecat cutare, mâine pleacă ceilalți. Dar eu? Eu ce fac?

Întâia oară mi s-a pus întrebarea aceasta într-o vineri seara, la cafeneaua obișnuită, unde veneau aducătorii de vești noi. În loc de vești, în seara aceea au venit cu toții uluiți.

— Peste patru ceasuri plecăm! Adio!... Adio!...

Era cenzura, care pornea. În cafenea, lumina obișnuită. Și fețe multe, speriate, îngrijorate. Și zgomotul surd de glasuri răgușite, grăbite, și scene de despărțire, triste, cu zâmbete de încurajare silite, cu vorbe de nădejde necredincioase... Am ieșit zdrobit. Prin creier îmi hăuia asurzitor întrebarea:

„Eu ce fac?... Ce fac”...

Afară se lăsase o ceață grea, foarte umedă. Oamenii păreau niște stafii zăpăcite. Luminile caselor se zbuciumau, se gătuiau. Macadamul dudua sub roțile trăsurilor cari alergau în aceeași direcție, spre aceeași țintă, care nu se vedeau și în care, totuși, parcă zăreai fețele înfricoșate de amenințarea vrăjmașă. Vin acasă mâhnit de moarte. Aripile speranțelor sunt frânte. Sufletul e ca o casă pustie în care bate viscolul mai furios decât pe câmpul deschis.

— S-a sfârșit tot... Mâine plecăm... Mâine, negreșit... Strânge ce crezi, pregătește... Ne ducem... O, ce vremuri deznădăjduite!

Nevastă-mea s-a uitat la mine cu niște ochi de groază. A căutat să mă descoasă, să afle ceva. N-a izbutit. Nu puteam vorbi. Amărăciunea mă înveninase cu trup, cu suflet. Mi-am îngropat obrazii în jurnalele de seară, scormonind vreun rând barem care să-mi redea încrederea, care să abată lovitura nenorocirii. Dar ziarele erau searbede, pline de aceleași fraze convenționale, de aceleași îndemnuri la liniște, încredere... Vorbe goale, care te întristau mai mult, îți profanau parcă durerea...

Pe urmă, noaptea fără somn, fără visuri, fără odihnă... Ce noapte!

Gândurile se năpusteau asupra mea din toate colțurile

creierului, înfricoșătoare, chinuitoare, amenințătoare... Numai atunci mi se lămurii situația erăncenă în fața căreia mă aflam... Și nicio ieșire, niciuna!

Dar parcă hotărâsem... Da, da... Mâine plecăm... Mâine!... Unde? Cum?

Întrebări îmi răscoleau tot sufletul... Unde? Cum?

În scara aceea toată averea noastră era de șasesprezece lei și treizeci și cinci bani... Nu mi-e rușine s-o spun. Am fost un biet calic toată viața. Sărăcia lucie s-a răsfățat în casa mea totdeauna. De multe ori nu știam dimineața ce vom mânca seara, iar ziua de mâine era veșnic o problemă. De câte ori nu am stat seara ceasuri întregi așteptând pe vreun prieten sau cunoscut căruia să îndrăznesc a-i cere împrumut câțiva lei pentru coșnița de mâine...

Urâte sunt mărunțișurile vieții, și totuși, ele alcătuiesc temelia, ele ne îndreaptă năzuințele și pașii. Se pot face fraze multe și frumoase despre minciuna materialismului, despre trebuința de-a nu ține seama de daraverile materiale, de-a trăi pentru ideal... De obicei frazele sunt făcute de cei ce au din belșug de toate. În realitate, grija stomacului e cea mai cumplită, ea îți irosește trei sferturi din viață...

Când hotărâsem că mâine plecăm, uitasem mărunțișurile acestea. Fusese idealul care vorbise. Realitatea a venit pe urmă și a decretat că nu se poate pleca mâine. Mai întâi trebuie să avem cu ce să plecăm...

Deci nu vom porni mâine. Mai trebuie să zăbovim câteva zile, până ce încherbălim măcar atâta să putem ajunge până-n Moldova. Acolo vom vedea ce va mai fi... Va să zică, e hotărât: mai stăm câteva zile. Nici primejdia nu e încă imediată... Se poate chiar ca luptele de acuma să se întoarcă în binele nostru, și atunci...

În vremea când asemenea gânduri îmi ardeau în minte, prin noaptea umedă, apăsătoare, huruia neîncetat camioanele grele, grăbite. Casa se hurduca în răstimpuri, ca o amenințare. Nevasta suspina prin somn, iar copiii zâmbeau visând cine știe ce frumuseți. Candela, în colț, între iconițe ieftine și afumate, se zbucliuma luptându-se cu întunerecul. Lumina slabă, roșcată, tremura mereu în ritmul

roților care zdruncinau strada într-o goană furioasă...

3

Zilele următoare mă duceam mai întâi la gară, apoi la minister. La gară îmbulzeala nu contenea, poate chiar sporea. Oamenii se repezeau orbește asupra vagoanelor, își lăsau bagajele, țipau, se ghionteau, plângeau, se cățarau pe scări, pe acoperișe, se rostogoleau prin murdărie și noroi... Nicio sforțare nu era prea mare pentru a dobândi un locșor. Trenurile plecau unul după altul, și mulțimea totuși creștea neîncetat, mulțimea, care n-avea alt gând decât plecarea... La minister încetase orice activitate serioasă. Funcționarii se adunau prin câte un birou, cu fețele îngrijorate, spăimântate, discutând plecarea sau rămânerea. S-a aflat că directorii au plecat împreună cu câte două-trei ajutoare, aproape pe furuș. Toți ceilalți rămân aici, din ordin... și sub amenințare de destituire... Totuși, discuțiile continuă, și în fiecare zi sunt mai puțini cei ce iau parte. Nicio amenințare nu e în stare să-i oprească... Se vor plăti lefurile pe trei luni... în curând; se lucrează la state... Pe urmă? Pe urmă, ce-o vrea Dumnezeu!...

În fiecare seară viu acasă cu hotărârea că mâine plecăm, și în fiecare dimineață amânăm... Sfaturile nopții sunt îngrozitoare, ele îți arată argumentele, mizeriile, nenorocirile.

— Cred că mâine luăm leafa... Atunci poimâine plecăm, irevocabil!

Asta miercuri seara.

Noaptea am petrecut-o pe jăratec. În noaptea aceea de-abia mi-am adus aminte că sunt ardelean. Și când mi-am adus aminte, mi-a venit să sar din pat, să pornesc pe loc, oricum, pe jos, numai să nu mai fiu aici. Mi se părea mereu că aud, înfundate, bubuituri de tunuri. Poate că mâine nemții vor intra. Cine să știe? Comunicatele sunt atât de zgârcite... Și atunci? Am început să blestem pe căpitanul de la Ministerul de Război, pe cel ce m-a amânat până ce azi am ajuns în halul în care sunt...

Nenorocirea cea mai mare, când ai vreme s-o cântărești,

parcă se mai ușurează. M-am pus s-o cântăresc fără să vreau. Adică ce-ar fi dacă m-ar prinde aici nemții? Au venit singure răspunsurile.

În cazul cel mai rău, m-ar considera dezertor austriac, deși nu sunt, m-ar mai face agitator iredentist și cine știe mai ce, m-ar trimite la un tribunal militar, sau poate nici nu m-ar mai judeca, și m-ar împușca sau m-ar spânzura, după cum ar crede de cuviință. Sau, presupunând un caz mai puțin rău, m-ar înrola la austriaci și m-ar trimite în foc, să mă bat pentru ei, undeva, poate chiar pe frontul nostru... Dar dacă aș avea vreun noroc mare? Dacă nici nu s-ar sinchisi de mine? La urma urmelor, s-ar putea și asta. Sunt doar de-atâta vreme în țară și de atâta vreme nu mai am nicio legătură cu „patria” ungiurească... Pentru dâștii eu nu pot fi decât un zero care nu multiplică și nu împarte...

Da, dar... Nu se va găsi, oare, nimeni să mă denunțe, din răzbunare sau din simplă plăcere?...

Pot eu să-mi încredințez soarta unei speranțe atât de deșarte?

Nu, nu... S-a hotărât! Îndată ce luăm leafa, pornim. Cel puțin acolo voi fi scăpat de amenințarea aceasta... Cel puțin atâta.

În clipa următoare, însă, răsare întrebarea: dar acolo, ce?

Și răspunsurile, cu toate că nu sunt atât de precise, sunt tot negre. Ziarele repetă într-una să stea lumea pe loc, să nu plece decât cei cu obligații militare. Și dau argumente, multe, de ce să nu plece. Eu la ce plec? Obligații militare? Cât le-am dorit, cât le-am cerut, cât m-am silit să le am! Zadarnic! Hărțile mele, săracele, poate că obsedează și astăzi pe bietul căpitan. O, dacă ar fi fost rezolvate, n-aș mai avea acuma frământările acestea. Aș fi și eu mândru... Dar așa... Cum plec, de ce plec, la ce plec? Numai fiindcă vine primejdia mea? Ce să fac acolo? Singur nu pot merge. Sau poate că da? S-ar simplifica grozav... Cum rămân însă aici nevasta și copiii? Cum?... Și dacă-i iau cu mine, unde-i duc, la ce?... Poate că totuși se va rezolva situația mea acolo... Poate? Trei luni de zile n-au fost de ajuns să se rezolve aici, unde era ordine. Ce va fi acolo?...

Șovăirea aceasta mă sugruma. Iată începutul sfârșitului. Șovăirea ucide.

Cu o sforțare bruscă, am întrerupt-o. A doua zi m-am repezit la gară, să iau bilete. Ce să mă mai gândesc, să cumpănesc? Trebuie să plecăm deocamdată, pe urmă vom vedea ce-o fi... Trei ceasuri m-am zbatut în fața ghișeelor închise.

Se anunțase că nu se mai liberează bilete, și totuși ne-am războit acolo sute de oameni, cu același gând, cu aceeași nădejde. Pe urmă, încetul cu încetul, ne-am potolit, ne-am rărit. Unii își croiau drum spre peron, să se cațare pe tren oricum, alții ne-am întors pleoștiți acasă... Vom reveni. După amiază, mâine... Mai e încă vreme...

Cotesc din Calea Griviței pe Calea Victoriei. Trăsurile sunt mai rare. Țârâie o ploaie plicticoasă. Deodată se aude o răbufneală surdă, foarte depărtată. Câțiva oameni se opresc în drum, se uită pe sus... De-abia mai fac câțiva pași, altă bubuitură, tot înfundată... Geamul unei vitrine tremură... Da, da, tunurile... îmi grăbesc mersul... Nu mai e vreme... Nu mai e...

Și bubuiturile grele, rare, urmează toată ziua, îndoliază sufletul capitalei înfricoșate...

4

Tunurile se aud toată noaptea, și a doua zi, și apoi mereu, mereu, până ce se împlinește soarta...

În bubuiturile lor vrăjmașe se amestecă apoi ceata de zvonuri. Cutare tren cu refugiați s-a ciocnit cu un tren militar, mii de morți... Femei, copii sunt striviți în trenuri, se aruncă pe câmp cadavrele din vagoane... Aeroplanelle nemțești bombardează trenurile și sunt măceluri cumplite... Sute de oameni plecați s-au întors înapoi... Grozăvie ne așteaptă aici, dar grozăvie ne pândește și dincolo...

Tramvaiele cară toată ziua răniții din spitale, în fața Ateneului e plin de amputați, de muribunzi... Lumea îi inconjoară, plânge de suferințele lor...

Ce mai așteptăm oare? Ce mai așteptăm?... Se spune că chiar mâine nemții vor intra în București. Dar zierele tot